

Su Ürünlerinin Soğutulması

Su ürünlerinin tazeliğinin kaybında soğutmanın etkisi

- Soğutma gıdaların kalitesini istenilen düzeyde tutmak ve tüketicilere sağlıklı ve kaliteli gıda ulaştırmak için kullanılan yöntemlerden biridir
- Soğutma işlemi gıdanın yapısında buz kristallerinin oluşmayacağı bir sıcaklık derecesine sıcaklığın düşürülmesine dayanan bir yöntemdir
- Kolay bozulabilir gıdalar arasında yer alan su ürünlerinin tüketiciye ulaşıncaya kadar soğuk muhafazası zorunludur

- Su ürünlerinde tazeliğin uzun süre korunması için avlanmadan sonra derhal soğutulmaları gerekir
- Soğutma işlemi genellikle kısa süreli saklama amacıyla kullanılır
- Soğuk depolamada amaç ortamda bulunan mikroorganizmaların yaşamsal faaliyetlerinin durdurulması ve fiziksel, kimyasal ve enzimatik değişimlerin mümkün olduğunca engellenmesidir

Su ürünlerinde uygulanan soğutma yöntemleri

- **Buzla soğutma**

- buz taze balıklar için ideal soğutucu ortamdır

- **buz kullanmanın avantajları**

1. balık ısını hızla düşürür, 0°C'e yakın sıcaklıkta tutar

2. buzun erimesi balığın kan, bakteri ve mukozadan temizlenmesini sağlar

3. dehidrasyondan korur

Balığı 0°C'ye soğutmak için gereken buz ne kadardır?

- Balığı bir sıcaklıktan (T_f), 0°C'ye soğutmak için teorik olarak gereken buz miktarı aşağıdaki enerji dengesi denkleminde kolayca hesaplanılabılır

$$L \cdot m_i = m_f \cdot c_{pf} \cdot (T_f - 0) \quad (a)$$

L = buzun erime gizli ısısı (80kcal/kg)

m_i = eriyen buz miktarı (kg)

m_f = soğutulan balık miktarı (kg)

c_{pf} = balığın spesifik sıcaklık kapasitesi (kcal/kg. °C)

- (a)'dan aşağıdaki formül çıkar

$$m_i = m_f \cdot c_{pf} \cdot T_f / L \quad (b)$$

- Yağsız balıkların spesifik sıcaklık kapasitesi, yaklaşık 0,8(kcal/kg. °C)'dir. Yağlı balıklar, yağsız balıklara göre daha düşük c_{pf} değerlerine sahip olup teorik olarak her kilogram için daha az buz gerektirirler

- $$m_i = m_f \cdot T_f / 100 \quad (c)$$

- 0 °C'de balığı soğutmak için gereken teorik miktar , nispeten küçüktür ve uygulamada balığı soğutmak için çok daha fazla buz kullanılır

- Daha çok buz kullanmanın ana nedeni kayıplardır
- Kayıpların en önemlisi de termal (ısı) kayıplardır

Isı kayıplarını karşılamak için gereken buz miktarı ne kadardır?

- Prensipde, eriyen buzda ortaya çıkan ısı enerjisinin, kutu veya konteynırların dışındaki ortam ısısı ile arasındaki enerji dengesi aşağıdaki gibi ifade edilebilir

$$L \cdot (dM_i / dt) = U \cdot A \cdot (T_e - T_i) \quad (d)$$

M_i = ısı kayıplarını karşılamak için eriyen buz miktarı

U = toplam ısı transfer katsayısı (kcal/saat . m². °C)

A = konteynırın yüzey alanı (m²)

T_e = dışarının sıcaklığı

T_i = buzun sıcaklığı (genellikle 0°C olarak alınır)

t = zaman (saat)

L = buzun erime gizli ısısı (80kcal/kg)

- Eşitlik (d) kolayca tamamlanabilir

$$M_i = M_{i0} - (U \cdot A \cdot T_e / L) \cdot t \quad (e)$$

U'nun hesaplanması ve A'nın ölçülmesi ile ısı kayıplarının tespit edilmesi mümkündür

- Bu hesaplama şekli ile
  - materyal
  - şartlar
  - kutu ve konteynırın geometrik şekli
  - kapak ve drenajın etkisi
  - yığın şekli dikkate alındığında gereken buzun doğru tahmini mümkün olabilir

Buz erime testi nasıl yapılır?

- Buz erime testi çok kolaydır ve balık gerektirmez
- Konteynırlar ve kutular teste başlamadan önce tartılır, buz ile doldurulur
- Verilen periyotlarda, erimiş su drene edilir ve konteynır tekrar tartılır
- Ağırlıktaki azalma termal kayıpların sebep olduğu buz kayıplarının bir göstergesidir

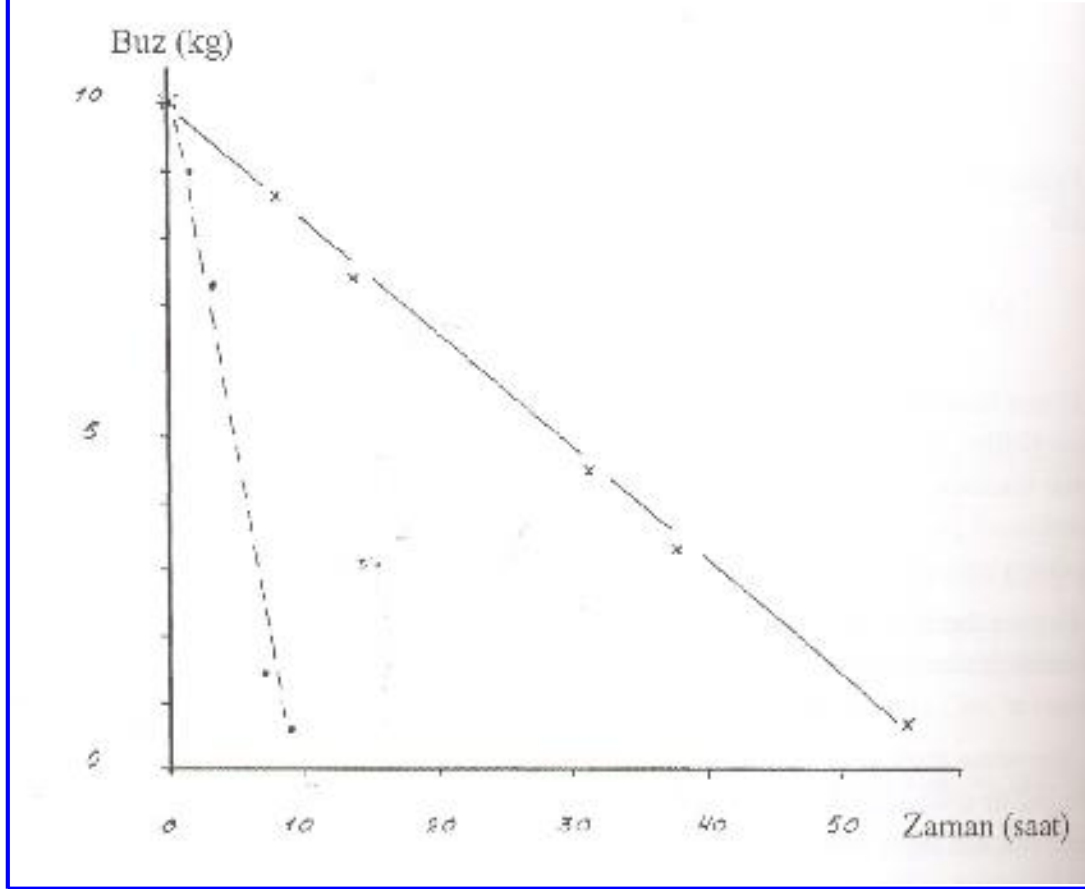
- **Başlangıçta**, kutu veya konteynirin duvarlarını soğutmak için önemsiz bir miktar buz, konteynirin boyutu ve ağırlığı, duvar materyali, kalınlığı ve termal kayıpların varlığına bağlı olarak erir
- Miktar fazla ise konteynir teste başlamadan önce soğutulabilir

- $M_i = M_{io} - K.t$ (f)
- (e) ve (f) eşitlikleri karşılaştırıldığında

- $K = (U_{ef} \cdot A_{ef} \cdot T_e / L)$ (g)

U_{ef} = toplam etkili ısı transfer katsayısı

A_{ef} = etkili yüzey alanı

Buz erime testi sonuçları.(.) 40 kg toplam kapasiteli standart plastik kutu(yalıtılmamış), (x) yalıtılmış balık konteynırı. Gölgede, yığılmadan, yaprak buz ile, ortalama 28°C dış sıcaklıkta (Te) saklama (şekil 1)

- g' deki ifadededen

$$K = K' \cdot T_e \quad \text{çıkar} \quad (h)$$

K = buzun dış ortama bağlı erime hızı

K' = deneysel erime hızı

deneyler farklı kontrol sıcaklıklarında yürütülebilirse, en sonunda K' tesbit edilebilir

- **Erime testlerinin avantajı** K' nın sayısal veya grafiksel regresyon olarak çizgi eğimlerinden deneysel olarak belirlenebilmesidir
- **şekil 1** de ortaya çıkan düz çizgiler durumunda, korelasyon aşağıdaki gibi bulunur

- **Plastik kutu**

$$M_i = 10,29 - 1,13.t \quad r = -0,995 \quad (i)$$

$$K = 1,13 \text{ kg buz / saat}$$

- **Yalıtılmış konteynırlar**

$$M_i = 9,86 - 0,17.t \quad r = -0,998 \quad (j)$$

$$K = 0,17 \text{ kg buz / saat}$$

- (i) ve (j) den, termal kayıplardan kaynaklanan buz tüketiminin plastik kutularda, yalıtılmış kutulardan daha büyük olacağı görülmektedir

- **Gereken buz miktarı**

t (özel durumlarda, kutu veya konteynırlarda balığın soğutulmuş olarak korunması gereken zaman) tesbit edilir edilmez, soğutma için eriyen buz miktarına **(mi)**, ısı kayıplarını karşılamak için eriyen buz miktarının **(Mi)** eklenmesi ile bulunur

- **Buz ile soğutmada dikkat edilecek noktalar**

1-balık miktarı ve süreyi dikkate alarak yeterli buz kullanmak

2-buzun balık ile yeterli temasını sağlamak

3-buzun erimesi ile hem soğutma hemde temizleme işlevini sağlamak

- Balığın buz ile taze olarak depolanma süresine etkili faktörler nelerdir?
  - balığın tür karakteristikleri
  - balığın kondisyonu
  - mevsim
  - beslenme durumu
  - yakalama metodu
  - işlemede alınan tedbirler
  - gemide istifleme şekli
  - kullanılan buzun miktarı
  - perakende satış yerlerinde kullanılan paketleme sistemi

- buz içerisinde muhafaza edilen balıklar sadece buz ile temas etmeli, birbirleriyle fazla temas etmemelidir
- Buzla soğutmada istifleme de oldukça önemlidir

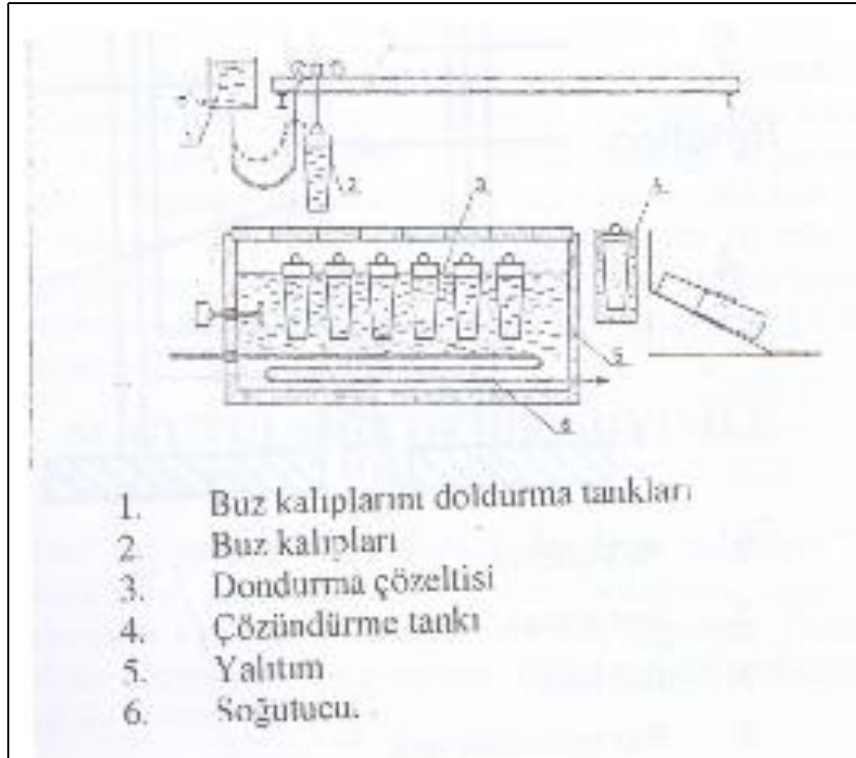
- **İstiflemede dikkat edilecek noktalar**

- balıklar aşırı istiflenmemelidir
- bir tabaka balık, bir tabaka buz olarak istiflenmeli ve bu tabaka 1 metreyi geçmemelidir
- parçalanma ve ağırlık kaybını önlemek için balık ve buzun derinliği azaltılmalıdır
- sınırlı olan derinlik ve yeterli drenajla en alttaki balıkların erime suyuna maruz kalması engellenmelidir
- istifleme sırasında küçük buz parçaları kullanılırsa soğutma işlemi hızlandırılmış olur
- buzlama için kullanılacak buzun niteliği önemlidir
- buz üretiminde kullanılacak su içme suyu kalitesinde olmalıdır

Buzla soğutmada farklı tipte buzların kullanımı

- **Blok buz ile soğutma**
  - bu tip buzlar balıkların kolaylıkla soğuk depolanmasını mümkün kılar
  - depolanması ve yapım şartları kolaydır
  - yoğunluğu yaklaşık 720 kg/m³ tür.
  - genellikle 25kg'dan 100kg'a kadar üretilir
  - blok buzdan **kırılmış buz** hazırlanır
  - genellikle kırılmış buz parçalarının ebatları 6-50 mm olur ve düzgün olarak kırılmış olmalıdır
  - İnce bir şekilde kırılmış olan buz soğutma için en uygun olandır

Blok buz yapımı

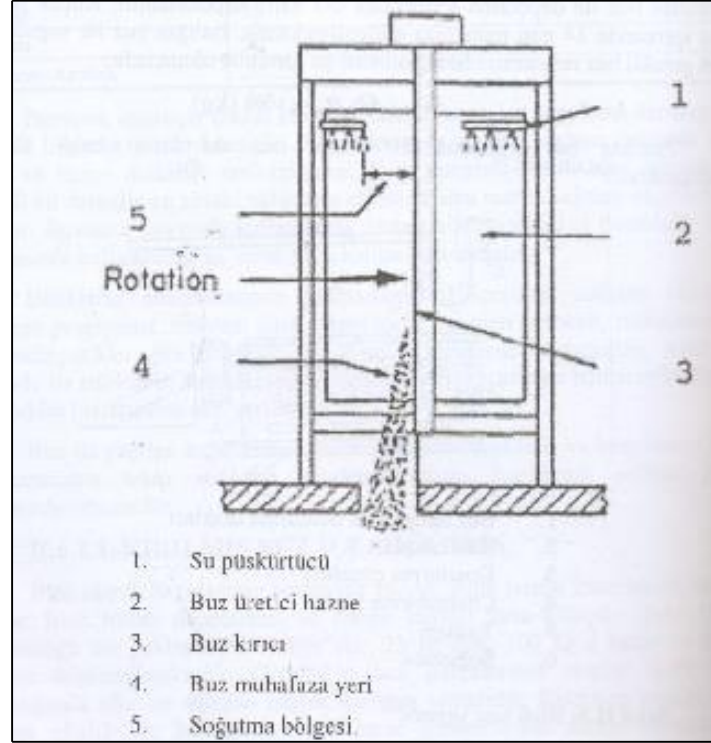
- **Yaprak buz ile soğutma**

- modern su ürünleri işletmelerinde üretimi pratik ve balığın yüzeyinde daha fazla etkiye sahip olduğundan tercih edilir

- soğutulmuş yuvarlak pürüzsüz bir yüzeyde ince tabakalar halinde suyun dondurulması ve 2-3 mm kalınlıktaki buzun bıçaklarla kazınması ile elde edilir

- en büyük soğutma gücüne sahip buz çeşitlerinden olup, yoğunluğu 480 kg/m³'tür

- kullanımı son derece kolaydır. Balık aralarına ve yüzeylerine kolayca temas edebilir

Yaprak buz makinası

- **Tüp buz ile soğutma**

- soğutulmuş bir tüp içerisinde tüp veya silindir biçiminde buzun oluşturulmasıdır
- boyutları 40mmx40mm civarlarındadır

- **Kepek buz ile soğutma**

- (-18°C'e) kadar soğutulan çift cidarlı tambura suyun değmesi ile donması ve kazıyıcı bıçaklar yardımıyla oluşan buzun ufak parçalar halinde hazırlanması ile elde edilir

Balık soğutmada kullanılan buzun fiziksel özellikleri

Buzun tipi	yaklaşık boyutlar	spesifik hacim(m ³ /t)	spesifik ağırlık(t/m ³)
Yaprak	10/20 - 2/3 mm	2,2 – 2,3	0,45 – 0,43
Tabak	30/50 – 8/15mm	1,7 – 1,8	0,59 – 0,55
Tüp	50D – 10/12mm	1,6 – 2,0	0,62 – 0,5
Blok	değişken	1,08	0,92
Ezilmiş blok (kırılmış)	değişken	1,4 – 1,5	0,71 – 0,66

Soğutulmuş deniz suyu ile soğutma

- Buz yerine soğutulmuş deniz suyu kullanılarak balıkların tazelikleri korunabilir
- Bu yöntemde suyun soğutulması iki şekilde gerçekleşir
  - a) mekanik olarak soğutulmuş deniz suyunda soğutma(MSDS)
  - b) buzla soğutulmuş deniz suyunda soğutma(BSDS)

- Su ürünlerinin soğutulmuş (0°C) ve sirküle eden deniz suyunda soğutulması ticari koşullarda kırılmış buzla soğutmadan daha etkilidir
- Bu yöntemde ısı transferi daha hızlıdır
- **Yöntemin uygulanmasında**
  - denizden çıkarılmış balıkların başları kesilip, iç organları çıkarılır
  - deniz suyu ile yıkanır
  - kompresörle -2/-4 °C'ye kadar soğutulmuş deniz suyu içerisine atılır, soğutulur
  - su sirkülasyonu bütün tank içerisinde sıcaklığın sabit kalmasını sağlar
  - su sirkülasyonunda akışın balıklar tarafından engellenmemesi önemlidir
  - bunun için tankın her m³ için 0,25 m²'lik metal levhalar yerleştirilir
  - sirkülasyon aşağıdan yukarı doğru sağlanır
  - soğutma cihazı av materyalinin sıcaklığını hızla 5 °C'ye altına soğutmayı sağlayabilmelidir
  - depolama sıcaklığı 0 °C, daha iyisi -1 °C olmalıdır

Su-buz karışımı ile soğutma

- Balığın blok yada kırılmış buz ile karıştırılmış musluk yada deniz suyu içerisinde soğutulma işlemidir

Su buz karışımı ile soğutmada dikkat edilecek noktalar nelerdir?

- Karışımın sıcaklığı 0 °C civarında olmalıdır
- Balık ve deniz suyunun soğutulmasında gerekli olan buz miktarı aşağıdaki şekilde hesaplanır

$$\text{buz miktarı(kg)} = \frac{(B_m + D_m) \times \text{deniz suyu sic.} (^{\circ}\text{C})}{80}$$

B_m: balık ağırlığı

D_m: deniz suyu ağırlığı

- Balık etinin iç kısımları soğur soğumaz balık taşıma kasalarına aktarılmalı ve kırılmış buz ile depolanmalıdır(aksi taktirde rigor biter bitmez su ve tuz kas içine girerek protein denatürasyonuna neden olur)
- Balık su içerisinde uzun süre bekletilirse ağırlık artışı olur
- Balık su-buz içerisinde soğutulmadan önce iyice yıkanmalıdır